

Rəvanə Cəbraylova,
ADPU-nun Cəlilabad filialının metodisti
E-mail: ravana697@gmail.com

Rəyçilər: *ped.ü.elm.dok., prof.* R.L. Hüseynzadə,
ped.ü.fəls.dos. T.S. Paşayev

Açar sözlər: qloballaşma, təhsil, inkişaf, müasir texnologiyalar, peşəkar kadrlar
Key words: globalization, education, progress, modern technology, professional staffs

Ключевые слова: глобализация, образование, развитие, современные технологии, профессиональные кадры

III minilliyin əvvəllərində dünyanın qlobal problemləri elmi-tədqiqat və sosial-iqtisadi siyasətin prioritet istiqamətinə çevrilmişdir. Qlobalıq anlayışı kompleks elmi-tədqiqat istiqaməti kimi bir çox elmlərin tədqiqat predmetinə daxil olmuşdur. Qlobalıq hər şeyi əhatə edən, irimiqyaslı, planetar əhəmiyyətli anlayış kimi bütün dünyanın, bəşəriyyətin taleyində toxunan problemləri özündə ehtiva edir. Ümummilli Liderimiz Heydər Əliyevin qeyd etdiyi kimi "...bu gün dünyada belə bir ənənə var: qloballaşmış cəmiyyət formalaşdırmaq. Buna isə elmin, təhsilin gələcək uğurları və insanların tələkkürünün yeniləşməsi hesabına nail olmaq olar".

Ümumiyyətlə, qloballaşmanın əsas səbəbi kimi müasir informasiya texnologiyaların yaranması və inkişafı xüsusi qeyd edilir. Yeni texnologiyaların meydana çıxması və sürətli dəyişikliklərlə müşayiət olunan qloballaşma prosesinin cəmiyyətlərin, o cümlədən insanların həyatına daha fəal şəkildə nüfuz etməsi artıq inkarolunmaz həqiqətdir. Zaman, məkan anlayışlarının və milli dövlət hüduqlarının gətirdikə rəmzi mənə daşımağa başlaması ilə səciyyələnən bu proses elmi konsepsiya kimi keçən yüzilin sonlarında formalaşsa da, əsas hadisələrin müasiri olduğumuz XXI əsrdə cərəyan edəcəyi ehtimalı kimsədə şübhə doğurmur. Müasir cəmiyyətləri qlobal problemlərin həllində plüralizmi əsas alan vahid bir dünyanın bərabər hüquqlu üzvləri olaraq qəbul edən bu konsepsiya ölkələr arasında əməkdaşlığın qarşılıqlı şəkildə faydalı olmasını vacib hesab edir. Eyni zamanda, iqtisadi inteqrasiyanın sürətləndirilməsinin, ekoloji və demoqrafik problemlərin həll edilməsinin, enerji, ərzaq, içməli su çatışmazlığına qarşı tapılmasının, kosmosdan istifadə məsələsinin tənzimlənməsinin zəruri olduğunu irəli sürür. Həmçinin silah və narkotik maddələrinin ticarəti, yoxsulluq və insan alveri, bir-birindən qorxunc xəstəliklər, sosial ədalətsizlik kimi subqlobal problemlərin həllinin vacibliyinə diqqəti cəlb edir. [4]

XX əsrin əvvəli bəşər tarixinə öz təlatümlü siyasi prosesləri ilə imza qoymuşdursa, XXI əsrin əvvəli bəşər tarixinə qlobal proseslərin başlanma tarixi kimi yazılacaqdır. Artıq qlobal proseslər bu günkü iqtisadi, siyasi və sosial proseslərin mühüm xarakteristikasına çevrilmişdir. Qloballaşma anlayışının mahiyyətini alimlər belə izah edirlər: Qloballaşma insanların, informasiyaların, əmtəə və kapitalın dünya miqyasında öz yerini maneəsiz dəyişmə prosesi olub, intensiv iqtisadi, siyasi, sosial və mədəni əlaqələrin, informasiya inqilabının nəticəsidir.

Ümumiyyətlə, qloballaşmanın əsas səbəbi kimi müasir informasiya texnologiyaların yaranması və inkişafı xüsusi qeyd edilir. Bu gün informasiya texnologiyaları çox böyük sürətlə inkişaf edir, iqtisadiyyatın, mədəniyyətin, həyatın bütün sahələrinə sürətlə sirayət edir. Artıq inkişaf etmiş ölkələrdə biliyə əsaslanan iqtisadiyyat formalaşır. Bu proseslərin təsiri ilə son zamanlar informasiya cəmiyyəti, biliyə əsaslanan iqtisadiyyat terminləri əvəzinə daha çox "İnnovasiya cəmiyyəti" anlayışından istifadə edilir. Cəmiyyətin innovativ inkişaf ideyası bir çox ölkələrin inkişaf strategiyasının, inkişaf doktrinasının əsasını təşkil edir. Ölkənin innovativ inkişafı sənaye əsaslı iqtisadiyyatın biliyə əsaslanan iqtisadiyyata keçidini təmin etməlidir.

Rəvanə Cəbraylova

"XXI əsrin ilk illərində siyasi və iqtisadi sahələrdə Azərbaycanın potensialının güclənməsi əhalinin rifahının yüksəlməsinin əsas şərtlərindən biri oldu. Qloballaşmaya istiqamət götürən müasir dövlətlər qarşısında duran vəzifə beynəlxalq rəqabətə uyğunlaşmaq bacarığı, ölkənin uğurlu və davamlı inkişafı mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Yüksək səviyyədə inkişaf etmiş ölkələrin rəqabət üstünlüyü başlıca olaraq yüksək təhsil amili ilə müəyyənləşən insan potensialının inkişafı ilə bağlıdır. Təhsil sahəsində qloballaşma ilk növbədə bir-birləri ilə sıx əlaqələri olan millətlərin ölkələr arasında sərbəst hərəkət etmək və müstəqil şəkildə iş yeri tapmaq, xalqların, millətlərin qarşılıqlı anlaşmasını və fəaliyyət göstərməsini, təmin etmək imkanına malik olan fərdlər yetişdirilməsində özünü göstərir. İndiki zamanda ölkəmizin iqtisadi inkişafının təminatı məhz bu sahə ilə əlaqəlidir" [5].

"Sivilizasiyanın əsas fenomenlərindən biri sayılan təhsil insanın "sosial varlıq" olaraq tarix səhnəsinə çıxdığı və ilk təcrübəsini ötürməyə ehtiyac hiss etməyə başladığı vaxtdan etibarən başlıca amilə çevrilmişdir. Bəşər mədəniyyətinin yüksəlişində müstəsna rol oynamış sivilizasiyaların meydana gəldiyi tarixi şəraitə nəzər salarkən onların hamısının təmsil etdiyi dövrə görə inkişaf etmiş təhsil sisteminin və elmin sayəsində uğur qazandığını təsbit etmək mümkündür" [8].

Hazırda ölkəmizdə bütün sahələrdə olduğu kimi, təhsil sahəsində də sürətli dəyişikliklər baş verir. Lakin hələ həll olunmalı bir sıra problemlər qalmaqdadır. Onların aradan qaldırılması yollarını əvvəlcədən müəyyənləşdirmək çətindir. Çünki əldə olunan yeni biliklər sürətli dəyişikliklər baxımından tez bir zamanda əhəmiyyətini itirir və təhsilin paradiqması ona uyğun olaraq dəyişir. Məhz bu amilə əsasən insanların əldə etdiyi ali təhsil bilikləri də yeniləşir. Aktual məsələlərdən biri də indiki dövrdə universitetlərdə innovativ ideyaların tətbiqi və beynəlxalq rəqabətə davamlılıq yaratmaqdır. Bunu nəzərə alan dövlətimiz dünyanın bir çox nüfuzlu ölkələrində olduğu kimi, ali təhsil sahəsinə də diqqəti daim artırır. Hər bir ölkənin qloballaşma şəraitində dünya təhsil sistemində inteqrasiya olunması, öz təhsil sistemini beynəlxalq miqyasda qəbul edilmiş təhsil modellərinə uyğunlaşdırması zamanı tələbi olaraq ortaya çıxır. Təhsilin də gələcəyə yatırılan bir sərmayə olduğu nəzərə alındıqda qloballaşmanın təhsilin planlaşdırılması və həyata keçirilməsi mərhələlərində müsbət və ya mənfi təsiri olacağı qaçılmazdır. Belə ki, qlobal proseslər nəticəsində elitər artıq bir xidmət sahəsi olmaya qədər çıxaraq kütləvi səciyyə daşıyan ali təhsildə, o cümlədən universitetlərin fəaliyyətində kifayət qədər ciddi dəyişikliklər baş verir. Təhsil sahəsində qloballaşma ilk növbədə bir-birləri ilə sıx əlaqələri olan millətlərin ölkələr arasında sərbəst hərəkət etmək və müstəqil şəkildə iş yeri tapmaq, xalqların, millətlərin qarşılıqlı anlaşmasını və fəaliyyət göstərməsini, təmin etmək imkanına malik olan fərdlər yetişdirilməsində özünü göstərir. Bu proses çərçivəsində bir çox yeniliklərin, innovasiyaların həyata keçirildiyi milli təhsil sistemi daha ciddi və dərin təhlilə cəlb olunmalıdır. Daha doğrusu, qloballaşma amilinin ümumən təhsil siyasətinə, təhsilin keyfiyyət göstəricilərinin yüksəldilməsinə, maliyyələşdirilməsinə, idarə olunmasına, forma və məzmununa mümkün təsirləri araşdırılmalıdır. Bununla belə, təhsilin qeyd-şərtsiz qloballaşmanın diktəsi altına düşəcəyini də iddia etmək doğru deyildir, çünki qloballaşmanı həyata keçirən insanlar özləri bilavasitə təhsilin süzgəcindən keçdiklərinə görə təhsildə baş verən prosesləri öz məqsədlərinə uyğunlaşdırmaq imkanına malikdir.

Deməli, təhsil sadəcə yenilənən dünyaya inteqrasiya məqsədində deyil, eyni zamanda qloballaşmanın meydana gətirdiyi problemlərin həllinə xidmət edən təsiredici bir vasitə kimi çıxış edə bilər. Qloballaşmanın əsas amilləri transmilli qurumların yaranması və inkişafı olub, nəticə etibarilə "sərhədsiz dünya"nın yaranmasına xidmət edir. Hesab edirik ki, kiçik dövlətlər tarixən analoqu olmayan qlobal proseslərə keyfiyyətli təhsil sistemi qurmaqla, milli insan potensialını gücləndirməklə, müasir texnologiyalara sahib olmaqla, etibarlı strateji tərəfdaşlar tapmaqla, milli genafondu qoruyub saxlamaqla, milli xüsusiyyətlərinə sadıq qalmaqla cavab verməlidir.

Qloballaşma həyatın bütün sahələrinə, xüsusən də təhsil sistemində ciddi təsiri təsir edir. Bu gün qloballaşma proseslərinin təsiri ilə dünyada Vahid İnformasiya Təhsil Məkanı formalaşır. Bu vahid

təhsil məkanı yüksək beynəlxalq standartlar əsasında yaradılmış milli təhsil məkanlarının inteqrasiyasını tələb edir. Yaxın gələcəkdə qlobal təhsil standartları tələblərinə cavab verə bilməyən milli təhsil sistemləri beynəlxalq rəqabətə davam gətirə bilməyərək, öz mövqeyini transmilli təhsil sistemlərinə, transmilli universitetlərə təhvil verməli olacaqlar. Qlobal təhsilin texnologiyası müasir informasiya texnologiyalarıdır. Qloballaşmanın təhsil üzərindəki təsirinin və ya təhsilin qlobal inkişafı ilə əlaqəsinin artmasının ən bariz əlamətlərindən biri də intellektual potensialın bəlli mərkəzlərdə cəmləşməsi prosesidir. Artıq universitetlərin gündəliyinə daxil olmuş E-təhsil, tədris və araşdırma prosesində internetdən istifadə edilməsi, təhsil sahəsində müştərək beynəlxalq layihələrin həyata keçirilməsi, veb və ya video konfransların, distant (məsafədən) təhsilin təşkili təhsilin qloballaşmasına dəlalət edən amillərdir.

Azərbaycan Respublikasının son illər sürətli iqtisadi inkişafı təhsilin inkişafına da təkan verir. Dövlət rəhbəri kimi fəaliyyət göstərdiyi müddət ərzində Azərbaycanda dinamik iqtisadi inkişafın sürətləndirilməsinə, cəmiyyət həyatının bütün sahələrində mütərəqqi islahatların aparılmasına etibarlı təminat yaradan cənab İlham Əliyev elm və təhsilin problemlərini də diqqət mərkəzində saxlayaraq ulu öndərin bu sahədə müəyyonlaşdırdığı prioritetlərin varisliyini təmin etdi. Məhz yaşadığımız dövrün tələbinə uyğun olaraq məzmun etibarlı ilə keyfiyyətli inkişaf, və dəyişiklik yolunu tutan Azərbaycan təhsili ölkənin gələcək inkişaf modelinin və insan kapitalının formalaşmasına xidmət edən ümumtəhsil hərəkatı başladı.

"Azərbaycan Respublikasının təhsil sahəsində dövlət siyasətinin əsasını təhsilin uzun müddətli dövr üçün əsas inkişaf istiqamətlərini müəyyən edən milli təhsil konsepsiyası və təhsil sisteminin bütün sahələrinin inkişafını nəzərdə tutan dövlət proqramları təşkil edir. Bu, milli-mənəvi və ümum-başəri dəyərlərə dərinlikdən yiyələnən, onları qoruyan və inkişaf etdirən, geniş dünyagörüşünə malik olan, təşəbbüs və yenilikləri qiymətləndirməyi bacaran, təhsil aldığı ixtisas üzrə nəzəri və praktik biliklərə tam yiyələnən, müasir təfəkkürlü mütəxəssis hazırlanmasını tələb edir.

Təhsil sisteminin dövlət siyasətinin prinsipləri əsasında idarə edilməsi üçün bu sahədə çalışan hər bir şəxsin təhsil sahəsində bu siyasətin mahiyyətini, onun milli-mənəvi tələblərini bilməsi vacibdir" [1]. "Dövlət başçısının təhsilə milli inkişafda prioritet sahə kimi yanaşdığı bir şəraitdə bilavasitə Fondun təşəbbüsü ilə dövlət və özəl qurumların, habelə bəzi vətəndaş cəmiyyəti strukturlarının dəstəklədiyi «Yeniləşən Azərbaycana yeni məktəb» layihəsi çərçivəsində 2005-ci ildə Azərbaycanın müxtəlif regionlarında 132 məktəb binasının inşa olunaraq lazımi avadanlıqlarla təchiz edilməsində Heydər Əliyev Fondunun prezidenti, YUNESKO-nun xoşməramlı səfiri, millət vəkili Mehriban xanım Əliyevanın təhsil sahəsindəki fəaliyyəti xüsusi qeyd olunmalıdır." [4] "Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev söyləmişdir. "...Ölkəmiz müasirləşir, dünya birliyinə inteqrasiya edir, ölkənin iqtisadi potensialı artır. ... biz çox istəyirik ki, gənc nəsil ...bilikli savadlı olsun, bu sahəyə çox diqqət verməliyik, mən istəyirəm ki, dünyada mövcud olan ən müsbət təcrübəni götürək, Azərbaycanda tətbiq edək, mövcud olan vəziyyətə uyğunlaşdıraq. Beləliklə, gənc nəsil peşəkar kadrlara çevriləcəkdir. Görək maddi texniki bazanın möhkəmləndirilməsi və tədris prosesinin müasirləşdirilməsi paralel şəkildə aparılsın. Məhz bu təqdirdə biz istədiyimizə nail ola biləcəyik.

Ali məktəblərdə təhsil prosesinin inkişafında böyük işlər görülməlidir. Ən qabaqcıl, dünya miqyaslı ali məktəb heç vaxt əldə etdiyi nailiyyətlərlə kifayətlənmir. Bu, daim islahat tələb edən sahədir. Əlbəttə ki, dünyada elmi-texniki tərəqqinin bütün yeniliklərini bilmək, onları qavramaq, qabaqcıl ali məktəblərlə əlaqə yaratmaq təhsil prosesinin inkişafında mühüm rol oynayacaqdır. Azərbaycan da bu yolu seçibdir" [7].

Qloballaşma insanlarda təfəkkürün yeni reallıqlara uyğunlaşmasını önə çəkir, əhatəli informasiyanı qiymətləndirərək çevik qərar qəbul edən, dövlətin bir sıra vacib sahələrinin perspektivini proqnozlaşdırma bilən yeni nəsil kadrların hazırlanmasının vacibliyini gündəmə gətirir. Bu şəraitdə ali təhsil

sistemi xüsusi funksiya yerinə yetirir. Çünki təhsil siyasəti yenidən elə qurulmalıdır ki, informasiya-texnoloji, texniki, mədəni sahələrdə innovasiya proseslərinin genişlənməsi şəraitində düzgün istiqamət götürmək qabiliyyətinə malik mütəxəssislər hazırlana bilsin.

Qloballaşmanın dinamikliyini artıran və ona yeni çalar verən əsas amil, informasiya texnologiyalarının güclü inkişafıdır. Ümummilli lider Heydər Əliyev hələ ötən əsrin 70-ci illərində informasiya texnologiyalarının inkişafının insan həyatında mühüm dəyişikliklərə səbəb olacağını hiss edərək bu sahəyə xüsusi diqqət yetirmiş və bugünkü inkişafın təməlini qoymuşdur. Heydər Əliyevin təbiriylə, dövlət müstəqilliyinin xalqımıza bəxş etdiyi nemətlərdən biri də təhsil sistemimizin xalqımızın, millətimizin tarixinə, mədəniyyətinə, ənənələrinə uyğun qurulmasıdır. Doğrudur, bu proses çox mürəkkəbdir. "Bu proses qısa müddətdə başa çatma bilməyəcəkdir. Bu gün təhsil sahəsində çalışan bütün vətəndaşlara, müəllimlərə, təhsil müəssisələrinin rəhbərlərinə müraciət edərək, xahiş edirəm ki, onlar tezliklə təhsil sistemində işlərin müstəqil Azərbaycanın prinsipləri əsasında qurulmasına nail olsunlar".

Problemin aktuallığı. Bu gün informasiya texnologiyaları çox böyük sürətlə inkişaf edir, iqtisadiyyatın, mədəniyyətin, həyatın bütün sahələrinə sürətlə sirayət edir. Artıq inkişaf etmiş ölkələrdə biliyə əsaslanan iqtisadiyyat formalaşır. Bu proseslərin təsiri ilə son zamanlar informasiya cəmiyyəti, biliyə əsaslanan iqtisadiyyat terminləri əvəzinə daha çox "İnnovasiya cəmiyyəti" anlayışından istifadə edilir. Cəmiyyətin innovativ inkişaf ideyası bir çox ölkələrin inkişaf strategiyasının, inkişaf doktrinasının əsasını təşkil edir. Ölkənin innovativ inkişafı sənaye əsaslı iqtisadiyyatın biliyə əsaslanan iqtisadiyyata keçidini təmin etməlidir.

Problemin yeniliyi. Qlobal təhsilin texnologiyası müasir informasiya texnologiyalarıdır. Qloballaşmanın təhsil üzərindəki təsirinin və ya təhsilin qlobal inkişafı ilə əlaqəsinin artmasının ən bariz əlamətlərindən biri də intellektual potensialın bəlli mərkəzlərdə cəmləşməsi prosesidir. Artıq universitetlərin gündəliyinə daxil olmuş E-təhsil, tədris və araşdırma prosesində internetdən istifadə edilməsi, təhsil sahəsində müştərək beynəlxalq layihələrin həyata keçirilməsi, veb və ya video konfransların, distant (məsafədən) təhsilin təşkili təhsilin qloballaşmasına dəlalət edən amillərdir.

Problemin praktik əhəmiyyəti. "Azərbaycan Respublikasının təhsil sahəsində dövlət siyasətinin əsasını təhsilin uzun müddətli dövr üçün əsas inkişaf istiqamətlərini müəyyən edən milli təhsil konsepsiyası və təhsil sisteminin bütün sahələrinin inkişafını nəzərdə tutan dövlət proqramları təşkil edir. Bu, milli-mənəvi və ümumbaşəri dəyərlərə dərinlikdən yiyələnən, onları qoruyan və inkişaf etdirən, geniş dünyagörüşünə malik olan, təşəbbüs və yenilikləri qiymətləndirməyi bacaran, təhsil aldığı ixtisas üzrə nəzəri və praktik biliklərə tam yiyələnən, müasir təfəkkürlü mütəxəssis hazırlanmasını tələb edir. Təhsil sisteminin dövlət siyasətinin prinsipləri əsasında idarə edilməsi üçün bu sahədə çalışan hər bir şəxsin təhsil sahəsində bu siyasətin mahiyyətini, onun milli-mənəvi tələblərini bilməsi vacibdir."

ƏDƏBİYYAT

1. "Azərbaycan Respublikasında ümumi orta təhsilin dövlət standartlarının təsdiqi haqqında" Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 26 aprel 1999-cu il tarixli 72 №-li qərarı. "Azərbaycan müəllimi" qəz., 1999, 13-19 may
2. Hüseynova İ. "Heydər Əliyev və Azərbaycanda elm-təhsil siyasəti" / Ümummilli lider Heydər Əliyevin anadan olmasının 85 illiyinə həsr olunmuş "Heydər Əliyev və Azərbaycanda dövlət qadın siyasəti" mövzusunda ümumrespublika konfransının materialları, s.15.
3. Mərdanov M. Azərbaycan təhsili yeni inkişaf mərhələsində. Bakı: Çarşıoğlu, 2009.
4. Babaşlı M. Qloballaşan dünyada ali təhsilin perspektivləri və aktual məsələləri. Bakı: Qafqaz Universiteti.
5. http://journal.qu.edu.az/article_pdf/1004_55.pdf
6. <http://www.president.az/articles/9779>
7. http://www.egitim.hacettepe.edu.tr/belge/Tahsilde_IKT_Konferans_Kitap.pdf
8. Зотов Ю. Взгляд учителя // Вестник высшей школы, 2001, № 4

THE IMPACT OF GLOBALIZATION ON EDUCATION SYSTEM

SUMMARY

Globalization is a process of change location of peoples, informations, commodity and capital world-wide without barrier. Today there is a tendency in the world: to form globalized society. It can be achieved with future success of education and science and updating thinking. Globalization takes the lead adaptation of people's thinking to the new realities and brings up the importance of training of staffs of a new generation which flexible desicion-making wide information with evaluating, which can predict prospect of important areas of the state.

Р.Ф. Джабраилова

ВЛИЯНИЕ ГЛОБАЛИЗАЦИИ НА СИСТЕМУ ОБРАЗОВАНИЯ АЗЕРБАЙДЖАНА

РЕЗЮМЕ

Глобализация является процессом изменения места людей, информации, товаров и капитала на мировой арене. Сегодня в мире существует тенденция формирования глобального общества. А этого можно добиться за счет обновления человеческой мысли, а также будущими достижениями в науке и в учебе. Глобализация ставит на первое место пристранвание человеческого разума к новой реалии. Оценивание объема информации требует подготовки новых кадров умеющих принимать своевременное решение, прогнозировать перспективы некоторых важных областей государства.

Redaksiyaya daxil olub: 19.04.2016